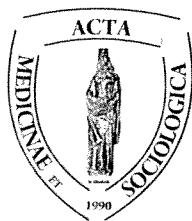


UNIVERSITY  
OF DEBRECEN  
FACULTY OF  
HEALTH  
NYÍREGYHÁZA



ACTA  
MEDSOC  
VOLUME 2.  
2011

## A posztadoleszcencia nyomában Végzős hallgatók jövőképe az Egészségügyi Karon

Oroszné Pál Zsuzsanna

Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar

**Abstract.** The issue of this study is about the future prospects of those students who studies in health faculty. We analyzed what they think about entering employment, professional challenges, marriage, having a baby and about their health. It is well known that it is not so easy for our youth. Nowadays one of the important challenges is the ambivalent characteristics of youth. They try to be more and more autonomous but the social, economical and cultural uncertainties make the self-realization difficult. That is why it is not so easy to become creative, self-confident, emotionally steady and motivated. We delineate those factors which influence the development process of identity. Besides traditional mechanisms, the functions of consumer society and mass media are emphasized. We deal with emerging adulthood and ask them about these. Showing our results we can see their plains about their professions and being employed. Those experiences were predominated which are about the ambivalent factors of marriage and having a baby. Young people think it is difficult to find usefull freetime activities and if they have what can they do. Living a healthy life is also complicated for them. Using the results of the survey, we try to do our best to help young people finding a job in the supporting line.

**Keywords:** youth, future prospects, postadolescents identity, emerging adulthood, helping profession, health promotion

**Lektor:** Dr. habil Takács Ildikó, egyetemi docens, BME

## Bevezetés

Jelen tanulmány témája a fiatalok jövőképe az egészségügyi karon. Azzal az életkorral foglalkozunk, amelyet a szakirodalom az életkor feladataival összhangban többek között *emerging adulthood*-nak (készülődő felnőttiség) (ARNETT, 2007), *posztadoleszcens*-nek (KENISTON, 1970), „the boomerang age”-nek (MITCHELL, 2007) neveznek. Utalnak ezek az elnevezések arra, hogy a serdülő és felnőttkor között létezik egy átmeneti időszak, ami leginkább a felsőoktatásból kikerült fiatalokra jellemző. Ebben az időszakban nyit a fiatal a világra, keresi helyét, lehetőségeit az addigi zárt, megfelelő elvárásokat és védettséget jelentő tanulmányi évek után kikerülve az ismeretlen, felnőtt világba. Nagy próbatétel számukra, krízishelyzetként is értelmezhető, alkalmazkodni kell a bizonytalan emocionális, egzisztenciális létből származó nehézségekhez. A kapunyitási krízis jelensége ez, utalva ezzel az életciklus váltásból származó problémákra. (MAGYARI, 2009)

Kíváncsiságunkat elégítette ki ez a vizsgálat, mi szerint végzőseink, - akiket négy évig oktattunk a szakma elméleti és gyakorlati ismereteire, ezen kívül segítettünk olyan kompetenciák elsajátításában, amelyeket a mindennapi gyakorlatban alkalmazni tudnak, - hogyan vélekednek jövőjükéről, amikor az alma matert elhagyva, megkezdik önálló felnőtt életüket. Kíváncsiak voltunk hogyan vélekednek a munkavállalásról, szakmai kihívásokról, házasságról, gyermekvállalásról, egészségükről. Hogyan tudnak megbirkózni az életciklusból adódó kihívásokkal?

Mindenki számára ismert tény, hogy ez a feladat nem könnyű a fiataloknak. Az ifjúkor ambivalens jellemzői napjaink egyik fontos társadalmi kihívása. A fiatalok, úgy tűnik, egyre önállóbbak próbálnak lenni, azonban a társadalmi, gazdasági, kulturális bizonytalanságok nehezé teszik az önmegvalósítást. A pályakezdés és párválasztás bizonytalanságai mellett megjelenik egy értékválság, az eddigi norma és szabályrendszerek fellazulása, amely szintén problematikussá teszi az alkalmazkodást. Ebben a környezetben nehéz kreatív, magabiztos, stabil emocionális és motivációs jellemzőkkel bíró fiatalnak lenni.

A társadalmi és gazdasági változások általi bizonytalanságok már nem teszik kiszámíthatóvá a jövőt, a fiataloknak sok mindenre fel kell készülniük, ez bizonyos mértékű félelmet kelt bennük. A mindennapokban beszélgetve hallgatóinkkal kitűnik, hogy érzik, és reális veszélyként élik meg az egzisztenciális és emocionális bizonytalanságot. Úgy gondolják, a felsőfokú végzettség már nem jelent egy garantált életszínvonalat és életpályát, csak egy irányvonalat ad. Felmerült bennünk a kérdés, vajon hogyan küzdenek meg ezekkel a nehézségekkel, milyen terveik vannak a bizonytalanságok kezelésében.

Hallgatóink segítő szakmában dolgoznak majd, segítő hivatást választottak, mely nem csak a klienssel kapcsolatban támaszt alapvető követelményeket, hanem önmaguk számára is. Fontos, hogy önmagukat ismerő, a konfliktusokkal és nehézségekkel szembenéző, kompetens segítőik legyenek. Legyenek eszközeik, hogy

megóvhasák testi, lelki egészségüket. A képzés során olyan készségeket kell elsajátítaniuk, amelyek segítségével hatékonyan megvalósíthatják ezt. Ez a vizsgálat kiindulópontja ennek a törekvésnek. Feltérképezzük azokat a jellegzetességeket, irányvonalakat, amelyek jellemzőek hallgatóinkra. A későbbiekben pedig egy átfogó vizsgálat keretében azokat a készségeket, képességeket vizsgáljuk majd, amelyek segítenek a szakmai és személyes nehézségek megoldásában, a napi stressz kezelésében.

A rendszerváltás óta sok tanulmány foglalkozott a fiatalok életterv elképzeléseivel, jövőről vallott nézetei feltérképezésével. Mind a külföldi, mind a hazai szakirodalom megfogalmazza a posztadoleszcencia kifejezést, Somlai (2007) pedig „Új ifjúság”-nak nevezi ezt a korosztályt, akik életmódja, életlehetőségei eltérnek a korábbi standard életúthoz képest. Arnett (2007) „emerging adulthood”-nak nevezi ezt az időszakot, utalva a fejlődésre és a fejlődést akadályozó tényezők meglétére is. A Mitchell (2007) által leírt „the boomerang age” kifejezés is jelzi a korszak ambivalenciáját, az időnként önállósuló, majd újra a szülői házba visszatérő huszonévesek problémáját. Mielőtt rátérnék a vizsgálatunk ismertetésére, néhány gondolatban szeretném összefoglalni mi is jellemző erre a korosztályra, akikkel dolgozunk, akik számára lehetőséget adunk, hogy a serdülőkori ambivalens létezés után kialakíthassák stabil identitásukat, nem csak a személyes élettérben, hanem a szakmai területeken is.

## Az identitás

Az identitás kialakulása az ifjúkorra befejeződik. Az önmeghatározás aktív folyamatára Erikson bevezette az identitáskriszis kifejezést. Az identitáskriszis ideális esetben a huszas életévek elejére, közepére megoldódik. Az egyén akkor érte el identitását, ha elkötelezte magát egy nemi identitás, egy foglalkozás és egy ideológiai világnézet mellett. Az identitáskriszis megoldódása után rendelkezik az egyén konzisztens énképpel, és olyan belső normákkal, amely alapján értékelheti magát az élet különböző területein (ATKINSON és munkatársai, 2003).

Ahhoz, hogy az egyén ezt megvalósíthassa, három fontos feladatot kell megoldania:

1. el kell vállalnia a felnőtt ember társadalmi szerepét, beleértve az önálló életvitelt, a megfelelő pálya megválasztását, a saját sorsáért - sőt, mások sorsáért - érzett felelősséget is,
2. képessé kell válnia arra, hogy magának társat, érzelmeinek tárgyat a családon kívül találjon,
3. szexuális fejlődésében el kell érnie azt a fokot, amikor a kielégülés legfőbb forrása a másnemű partnerrel történő nemi együttlét (VIKÁR, 1999).

Arnett (2000) szerint a felnőttiségnek három kritériuma van:

1. Saját magáért való felelősség vállalása.
2. Önálló döntések meghozatalára való képesség.
3. Anyagi függetlenség biztosítása.

Ez a folyamat napjainkban változásokon megy keresztül. Az identitás kialakításában szerepet játszó hagyományos elemeken (család, iskola, kortársak) kívül új, nagy jelentőséggel bíró tényezők is szerepet kapnak. A fogyasztói társadalom modellje, mint értékformáló eszköz az egyéni érdekek, motivációk szerepét hangsúlyozzák, ugyanakkor uniformizálnak is, amely az individualizáció folyamatában negatív befolyással bír. A vallásosság, mely szintén megjelenő értékformáló tényező, a realitás keretein belül védőfaktorként is megjelenik a kockázatos magatartások terén. A vallással kapcsolatban álló fiatalok körében kevesebb az alkohol, drogfogyasztás, dohányzás (PIKÓ, 2005). Harmadik fontos identitásformáló tényező napjaink információs társadalma. Míg korábban a fiatalok összejövetelekre jártak, manapság internet, mobiltelefon jelenti a kapcsolatot. Az innen származó információk lényegesen megváltoztatták az önmagukról, mint közösségi emberről, önmagukról, mint individuumból vallott nézeteket. Ezeken kívül a gyorsuló idő, az időkénszer, a közösségi értékek háttérbe szorulása, átalakulása tovább nehezíti az identitáskialakítás folyamatát. Éppen ezért, az identitás nehezen kialakítható, nem egyértelműen a hagyományos értékrendek alapján alakul, hanem egyéni, családi koncepciók, élet-szakaszok sokféleségéből alakul ki.

Az identitás egyik fontos összetevője az „állás”, a kereső munka, és a stabil alkalmazással járó jövedelem. A standard munkaviszony felbomlásából származó bizonytalanság hozzájárul ahhoz, hogy a fiatalok keressék identitásukat (SOMLAI, 2007). A szakma a többségnek már nem határozza meg identitását, viszont az életpálya az ember személyiségét, személyes és társadalmi identitását is átformálja (SOMLAI, 2007).

Az identitás másik fontos összetevője a párválasztás, a stabil emocionális kapcsolat kialakítása ellenkező nemű partnerrel. Ennek megvalósítása fontos a későbbi élethelyzetek megoldásában, valamint abban, hogy az egyén alkotó, teremtő igényeit, késztetéseit megvalósíthassa, ezzel is erősítve identitását.

Erikson szerint a serdülőkori identitáskeresés befejeztével az egyén átlép az intimitás iránti igény az izolációval szemben időszakába. Az intimitás meghitt kapcsolat valakivel, amely magában foglalja az illető iránti elkötelezettséget. Az elkötelezettség vállalása nem csupán a párválasztásra vonatkozik. Az egyénnek képesnek kell lennie erre az élet más területein is. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az átlépés ebbe a szakaszba nem zökkenőmentes napjaink társadalmi valóságában. Olyan társadalmi és kulturális változások következtek be, amelyek átformálták az életterveket, amelyek eredményeképpen megváltozott a standard életút modell. És ennek következtében az izoláció, az elmagányosodás, egzisztenciális bizonytalanság, az inkompetencia érzése erősödik. Erre az instabilitásra válasz a **kapunyitási krízis**. Ebben az időszakban a fiatalok egy része folyamatosan megkérdőjelezi önmagát, elveszti stabil identitás érzését. Bizonytalanná válik a pályaválasztás,

párvalasztás, családalapítás. Sokan a depresszió jeleit mutatják. Margitics (2006) vizsgálatába a főiskolai hallgatók esetén a szubklinikus depresszió fokozott jelenlétét találta, melynek okai között a belső kontroll, az egyéni életvezetési készségek hiányát is látta. A krízis megoldásának lehetőségei széles körűek, Lukács (2007) a fiatal pályaidentitásának mértékét, a személyiségtípust, Makai (2005) a meglévő munkatapasztalatot, vagy annak hiányát, a fiatal nemét, a szülők iskolai végzettségét hangsúlyozza. Ezen kívül a családi dinamika nyomán kialakuló pszichológiai jellemzők is befolyásolják a krízis kimenetelét (MAGYAR, 2009)

## Posztadoleszcencia jelensége

Keniston 1960-ban bevezette a posztadoleszcensek kifejezést a kialakult új ifjúság megnevezésére (SOMLAI, 2007). Ők azok, akik még általában tanulnak, önálló keresettel nem rendelkeznek, a szüleikkel élnek, saját családjuk nincs, és élvezik gondtalan fiatal életüket. Ezek a fiatalok a húszas éveik elején járó, önálló életvitellel nem rendelkeznek. Szüleik támogatására szorúlnak mind egzisztenciális, mind emocionális téren. Kevésbé önállóak, ami megnehezíti az alkalmazkodást és az önálló élet kialakítását.

Ez a jelenség napjainkban egyre általánossá válik. Az iskolarendszer expanziója, hogy a fiatalok nagy része továbbtanul, a tanulmányi idő meghosszabbodik. A kereső tevékenység is később indul, aminek következménye a későbbi párvalasztás és családalapítás, gyermekvállalás. Az önálló élet kialakításának elhúzódása vezethet önértékelési és identitásbeli bizonytalanságokhoz.

Ismert demográfiai mutatók is jelzik ezeket a változásokat. Tovább bonyolítja a helyzetet a megváltozott párkapcsolati minták megjelenése, mint az élettársi kapcsolat, házasságon kívüli gyermekvállalás. Ugyanakkor nő a válások száma, csökken a házasodási és gyermekvállalási kedv, későbbi életkorban vállalnak a nők gyermeket. A mai fiatalok a családon kívül elérhető karrierre szocializálódnak, úgy gondolják, hogy ebben a gyermekvállalás csak akadályozza őket. A vizsgálatok szerint az első gyermek születésének ideális időpontja nőknél a 22. és a 27. életév között van, ezzel szemben ma sok nő csak a 30. életéve körül kezd el gyermekvállaláson gondolkodni. Régebben a nők 22-24 évesen vállalták első gyermeküket. Az apává válás ideális életszakasza a 28. és a 32. életév között van, mert a férfiaknál nem biológiai alapja van az apaságnak, hanem arra nevelni kell őket. A férfiaknál sokkal később jelentkezik a vágy a gyermek és a család után (RANSCHBURG, 2007b)

Az Ifjúság 2004. kutatásból kiderül, hogy az egyetemisták 21%-a 3 vagy több gyermeket tervez, míg kortársaiknál ez az arány 13.8%. A főiskolásoknál 19.3% ez az arány, míg a teljes fiatal populációnál 14.3% (KABAI, 2007). Megjelenik a tudatos gyermektelenség jelensége is, amely komoly demográfiai, társadalmi és individuális problémákhoz vezethet.

A változások oka sokrétű. Napjaink társadalmi perspektívatlansága az egyik jelentős tényező, amely mind az identitás kialakítására, mind az életút választására hatással van. Az egzisztenciális bizonytalanságok, a munkavállalás nehézségei,

a pályakezdő diplomás munkanélküliek számának emelkedése okoz problémákat, teszi bizonytalaná a jövőt. Ezek a tényezők a mi hallgatóink munkába állását is befolyásolják. A szakmák túltelítettek, a hallgatóink egy része, mint ahogy majd a vizsgálatban is látni fogjuk, bizonytalan a kereső tevékenység megválasztásában. A foglalkozási orientáció pszichológiai kérdés is, mivel úgy kell kiválasztania leendő munkáját, hogy személyi képességeinek legjobban megfeleljen. A megfelelően kialakult identitás segíti ebben.

A változásokat befolyásoló másik fontos tényező az individualizáció túlhangsúlyozása napjainkban, a közösségi értékek csökkenése mellett. Ennek következtében a társas közeg védelmi ereje csökken, az egyén egyedül marad. Ez nehezíti a párkapcsolatok kialakítását, valamint olyan készségek elsajátítását, és alkalmazását, amelyek a felnőtt élet nélkülözhetetlen részei. Hazai és nemzetközi kutatások számolnak be a szociális kapcsolatok pozitív szerepéről többek között az egyéni integritás, az étellel való elégedettség, az egészségmagatartás kérdésköreiben. (PUSKÁS-SUSÁNSZKY, 2010) A csoporthoz tartozás, a szolidaritás érzése a fiatal számára megkönnyíti a leválást a szülőkről. Az érzelmi kapcsolatok egy speciális formáját jelentik az ifjú számára és biztonságérzetet adnak neki.

Az ismerkedés manapság nem könnyű a fiataloknak. A hagyományos nemi szerepekre nevelő családban felnövekedett fiatal nehezen találja fel magát a sokféle ismerkedési, kezdeményezési forma között (TÓTH, 2007). Az ismerkedés ma már kevésbé sztereotip, kevésbé mereven szabályozott, mint a szülők életében volt, de ez nem jelenti azt, hogy könnyebb, hiszen vannak fiatalok, akik nem tudnak élni ezzel a széles ismerkedési repertoárral.

Ma a fiataloknak az ismerkedési lehetőségek széles skálája adott. A fiatalok aktív életvitelük ellenére nem tudnak könnyebben kapcsolatokat létesíteni. A sokszínű szórakozási lehetőségek, a hosszabb tanulmányi idő, a munkalehetőségek éppen kötetlenségükkel gátolják a kapcsolatok kialakítását és növelik a fiatalok szorongását. A szülők nehezen értik meg, hogy a nagy társasági élet ellenére miért van gyermekük pár nélkül.

Az egyének egyre később választanak partnert, bár ez a tendencia a rendszerváltás körül elkezdődött. Csökken a 20 éves korukig tartós kapcsolatot létesítők száma. A tanulmányi idő meghosszabbodása kitolja a házasságkötés és a gyermekvállalás idejét (PONGRÁCZ, 2002). A házasság megkötésének átlagéletkora 20%-kal emelkedett, és a házasságkötési arány 40%-kal visszaesett (KAMARÁS, 2005). 2005-ben az első házasságkötés átlagos életkora férfiaknál 28.2 év, nőknél 25.7 év volt (TÓTH, 2007).

Az élettársi kapcsolat megszünteti a házasság kizárólagos voltát, sokan „próbaházasságként” vagy tartós együttélési formaként értelmezik. Új keletű jelenség az élettársi formában alapított első partnerkapcsolat, amely az elmúlt 15 év alatt dominánssá vált (SPÉDER, 2005). A felsőfokú végzettségűek körében is egyre nagyobb a partnerkapcsolati életpályájukat élettársi viszonnal kezdők aránya (SPÉDER, 2005). Azonban sokan csak „átmeneti” életformának tekintik az élettársi viszonyt. Egyre több élettársi kapcsolatból lesz házasság. A kutatások alapján

azonban a közvetlenül házasságként induló párkapcsolatok tartósabbak.

A társadalmi rendszer, a világkép értékrendszerének változásai, válságai további nehézséget jelentenek. Nincsenek jól körülhatárolható, stabil szabályok, normák, ugyanakkor a társadalom túlszabályozottsága is érvényesül bizonyos területeken. Ez az ambivalencia is tovább nehezítheti az optimális társas kapcsolatok létesítését, az egyéni személyiségfejlődés jó ütemű megvalósítását, a jövő tervezését.

Ehhez stabil értékek, belső kontroll szükséges, mely kialakításában a család nélkülözhetetlen szerepe ismert. Ismert az a tény is, hogy a családok válságát éljük, a család modell értéke, mintakövetési struktúrákban betöltött szerepe veszített értékéből.

A család az a terep, ahol a fiatal a legmagabiztosabban és legnyugodtabban mozog, bár a szülőkkel való kapcsolata sokszor konfliktusokkal terhes. A szülők, és gyermekük között pszichés gát jön létre, mert a gyermek önállósodna, a szülő pedig késleltetni szeretné a gyermek önállósodását.

A szülőktől való elköltözés érett személyiséget feltételez, és a leválás fontos mozzanata. Lehetnek előzményei, valamint végbemehet fokozatosan is. Sokáig a korai elköltözés volt jellemző, manapság azonban sok olyan fiatal is otthon lakik, aki már megszerezte diplomáját, és megbízható munkával rendelkezik. A meghosszabbodó kamaszkor jellegzetessége a hazaköltözés. Mitchell (2007) „boomerang age”-nek nevezi ezt az időszakot, éppen arra utalva ezzel, hogy nincs önálló egzisztencia, a szülői ház állandóan rendelkezésre áll. Az elköltözés motívumait, időzítését és a leválás folyamatát megváltoztatta a bizonytalanság (SOMLAI, 2007).

Az elköltözés Magyarországon a házasságkötéshez, újabban az élettársi kapcsolat létesítéséhez, és a gyermekvállaláshoz kötődik (BOGNÁR, 2007). Az elköltözéshez saját lakás szükséges, amelyhez sok fiatalnak nincs forrása.

A család másrésről nem biztosít az egyénnek olyan biztonságos emocionális légkört, amelyben önmaga lehet, amelyben vállalhatja hibáit és tanulhat ezekből, a család oltalmazó visszajelzései segítségével. Fontos ez a terep, fontos a belső önálló gondolkodás, értékrend kialakításához és a megfelelő kontrollfunkciók működtetéséhez. Hiszen csak azok a fiatalok bíznak a jövőben, tudják alakítani biztonsággal életüket, és ez az élet örömmel és kompetenciaérzéssel tölti el őket, akik tudják irányítani saját belső folyamataikat, ismerik önmagukat.

Magyari Judit (2009) tanulmányában a családi rendszer mentén kialakuló self-differenciáció minőségét hangsúlyozza a pályaképpel, jövőképpel való félelmek, szorongások kezelésében. Azok az egyének, akik képesek autonóm módon funkcionálni, nincsenek érzelmi függőségben másokkal, de aktív, kompetens kötődést tudnak megvalósítani, tehát a self differenciáció magas szintjét mutatják, pozitívabb pályaképpel, magasabb énhatékonysággal jellemezhetők.

Ennek a folyamatnak a megvalósítása elengedhetetlen a segítő szakmákban dolgozóknál. Stabil, kiegyensúlyozott személyiséggel, önálló felnőtt léttel kell rendelkezni, hogy segíteni tudjon és önmagát is megvédje, egészségét megőrizze.

A fent felsorolt tényezők, melyek szerepet játszanak az elhúzódozó kamaszkor mögött, jelentősen befolyásolják és nehezítik hallgatóink felnőtté válását, életút terveit.

Mind a pályaválasztás, mind a munkába állás területein tapasztalunk bizonytalanságokat a hallgatók által, a mindennapokban megfogalmazott véleményükben. Nem igazán motiváltak a szakma végzésére, már a szakválasztásnál sem a hivatástudat irányította őket. Nem látják a lehetőségeket a munkavállalásnál, nem tudják, hol helyezkedhetnének el.

A beszélgetések során tapasztaljuk, és a közösségi programok alulszervezettségén látjuk a társas kapcsolatok kialakításának nehézségeit, a közösségi értékek hiányát. A közös programok, az együttlét tartalmas eltöltése nem érték. Ezzel szemben a fogyasztói ideálok, a tömegkommunikáció hatásai érvényesülnek. Tapasztalatunk, hogy az egészség megőrzése sem jelent preferenciát a hallgatóknál, egészségügyi kar lévén, ez sajátos paradoxon.

A párválasztás nehézségei is szóba kerülnek. A gyermekvállalás és házasság imént felvázolt anomáliái is befolyásolják életüket.

A familiáris problémák is megjelennek, a szocializációs hiányosságok, a családi pozitív emocionális légkör hiánya.

Ezekkel a nehézségekkel kell szembe nézniük hallgatóinknak. Kérdésünk, hogy ezek a tapasztalatok hogyan nyilvánulnak meg a végzősök körében, milyen mértékben jellemző körükben a posztadolescencia jelensége. Hogyan vélekednek arról, hogy ebben a nehéz társadalmi, gazdasági, emocionális és értékválsággal jellemezhető realitásban, hogyan tervezik életüket, jövőjüket.

## A vizsgálat

Mint ahogy az előzőekben jellemeztük, napjaink bizonytalan, gazdasági, társadalmi, szociális, emocionális problémákkal küzdő világában, nem könnyű jövőt tervezni, különösen friss diplomásként. Arra voltunk kíváncsiak, vajon mit gondolnak a jövőjükéről, mit terveznek a végzős hallgatóink. Rákérdeztünk a pályaválasztásuk motivációjára, miért választották ezeket a szakokat, illetve ebben szeretnének-e majd dolgozni. Érdekelt, hogy rájuk is jellemző-e a szakirodalmak által felvázolt tendencia: az élettársi kapcsolatok preferálása, a házassági kedv csökkenése, a gyermekvállalás későbbi időzítése az életútban. Egészségmegőrzés és szabadidős tevékenységek preferenciáit is vizsgáltuk.

A vizsgálat kérdőívének elkészítését egy elővizsgálat előzte meg, mely során az alábbi témákban kértük a hallgatók véleményét. Olyan nyitott kérdésekre vártuk a válaszokat, mint, milyen tényezők befolyásolják szakmaválasztását, milyennek képzei jövőendő munkáját, milyenek a párválasztásra, családalapításra vonatkozó elképzelései, jövőbeli terveit. Arra is választ vártunk, milyenek az egészségmegőr-



zésre vonatkozó elképzeléseik, szabadidős preferenciáik.

Ezen kérdésekre kapott válaszok alapján készítettük el a kérdőívet, mely 13 kérdésből állt, melyek mindegyike alkérdéseket tartalmazott. A kérdőív Lickert típusú, 5 fokozatú skálán alapult. A kérdések az alábbi témakörök köré szerveződtek:

- a szakmaválasztás befolyásoló tényezők,
- a munkavállalást befolyásoló tényezők,
- a párválasztás, házasság befolyásoló tényezői,
- a gyermekvállalásra vonatkozó nézetek,
- a következő 10 év tervei,
- az egészségmegőrzés,
- a szabadidő eltöltés jellemzői.

Elvárásaink, hipotéziseink azon kívül, hogy megpróbáltunk képet kapni a végzősök jövőre vonatkozó terveire, az azt befolyásoló leggyakoribb tényezőkre, a következők voltak:

- A pályaválasztásnál a hivatással összefüggő attitűdök kevésbé befolyásolnak
- A végzőseink a választott szak által képviselt munkaterületen kevésbé kívánnak elhelyezkedni. A munkavállalásnál egzisztenciális értékek jelennek meg.
- Párkapcsolati, házasodási terveik megegyeznek a szakirodalomban található tendenciákkal, miszerint későbbi életkorban, nehezebb körülmények között választanak társat, valamint a házasság lehetősége háttérbe szorul.
- Ezen posztadoleszcens jellegzetességek érvényesek a gyermekvállalásra is.
- Egészségük megőrzése fontos számukra,
- és a szabadidő kevésbé tartalmas eltöltésével találkozhatunk.

Demográfiai kérdéseket is tartalmazott kérdőívünk, a nemre, életkorra, lakóhelyre és a szülők iskolai végzettségére vonatkozóan.

A vizsgálat során tehát a Debreceni Egyetem Egészségügyi Karán tanuló, pályakezdés előtt álló nappali tagozatos fiatalokat kérdeztük meg kérdőíves módszerrel jövőképükről.

A kérdőívet 113 hallgató töltötte ki, akik közül 13 fiú és 100 lány volt. A nemek arányának eltolódása nem meglepő, hiszen karunkon folyó szakmai képzések "elnőiesedett" szakmákra vonatkozik. A megkérdezettek átlagéletkora 21 év.

A válaszolók között minden alapszak képviseltette magát a Karról, megoszlásuk a mellékelt 1. ábra alapján.



1. ábra. A minta szakok szerinti megoszlása

Lényegesnek tartottuk a hallgatók lakóhelyére vonatkozó adatainak és a szülők iskolai végzettségére vonatkozó adatok feltérképezését. Azért, mert e tényezők befolyásolják azokat a norma és szabályrendszereket, amelyek meghatározzák az egyén értékpreferenciáit, szocializációs folyamatait. Ezek a tényezők jelentősen hozzájárulnak az egyéni életút kialakításához. Az alábbi táblázatok mutatják ezek megoszlását.

A hallgatók lakóhely szerinti megoszlása:

Főváros, megyei jogú város	24%
Kisebb város	38%
Község, falu	38%

A hallgatók szüleinek iskolai végzettsége:

Iskolai végzettség	Apa	Anya
8 általános	4%	10%
Szakmunkás	51%	22%
Érettségi	30%	45%
Felsőfokú	13%	22%

Az adatok statisztikai feldolgozása során (keresztábra, khi négyzet próba segítségével) a minta kis száma eredményeképpen markáns szignifikáns eltérést nem találtunk a nem, a lakóhely és a szülők iskolai végzettsége tekintetében. Azonban tendenciákat, jellegzetességeket igen, melyek ellenőrzése nagyobb, átfogóbb kutatást igényelne. Azonban számunkra ezek a következőkben ismertetésre kerülő eredmények jól hasznosíthatóak a mindennapi oktatási tevékenységben.

A szakmaválasztást befolyásoló tényezők közül a legjellegzetesebb a *saját érdeklődési kör választása*, valamint az *emberekkel való foglalkozás vágya* és a *szakma jellege*, kihívást, mozgalmasságot magába foglaló munka. A segítő szakma attitűdje nyilvánul itt meg, valamint érdekes módon nem kényszerválasztás, ahogy azt vártuk, hanem személyes bevonódás, önálló, külső hatásoktól mentes választás. Fontos kérdés, és a továbbiakban vizsgálendő, hogy vajon ez az attitűd a tanulmányok kezdetétől jelen van, vagy a képzés során formálódott. Az *elhelyezkedési esélyek* ismerete kevésbé fontos számukra. Ennek tudatosítása azonban alapvető feladatunk, hiszen a végzéskor szembesülve a szűkös lehetőségekkel komoly krízishelyzetet, emocionális, szociális instabilitást eredményezhet.

A főiskola elvégzése után a megkérdezettek nagy része a *szakmában való elhelyezkedést* látja reálisnak. Amennyiben érvényes az a tendencia, hogy a szakmaválasztásnál is segítő attitűdök érvényesültek, a hallgatókról elmondható, hogy motiváltak és a képzés alatt csak megerősödött bennük a szakma iránti elkötelezettség, nem riadtak meg a rájuk váró kihívásoktól. Ami azt is jelentheti, hogy jól mérték fel a pályaválasztásnál a képességeiket és a képzés megerősítette őket a választásukban. Ez ellent mond tapasztalatainknak és elvárásainknak, miszerint a hallgatók elkötelezettebbek a választott szak iránt, mint gondoltuk.

A munkaválasztást befolyásoló tényezők közül nem a karrier adta lehetőségeket preferálják hallgatóink, hanem az emocionális, szociális faktorok érvényesülnek. Legjobban a *munkahely légköre*, a *kollégákkal való jó kapcsolat* hozott domináns válaszokat.

A korra jellemző eltávolodás a szülőktől markánsan jelenik meg a felmérésben. Kevesen választják azt a lehetőséget, hogy szülőhelyükre térnek vissza a végzés után. Egyrészt ebben mindenképpen látnunk kell a szűkös elhelyezkedési lehetőségeket, másrészt az életkor függetlenedési törekvéseit. Nagyobb városokban szeretnének érvényesülni.

A *házasságkötés és gyermekvállalás* a nők esetében dominánsabb tervként jelenik meg, mint férfi hallgatóinknál. Valamint e jövőbeni tervek az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyermekeinél is dominánsabban van jelen. A nemi szerepek sajátosságait, valamint a szülői minta jellegzetességeit követhetjük itt nyomon.

Viszonylag nagyobb gyakorisággal választották a *továbbtanulás, nyelvtanulás* lehetőségét. A szakmában való szűkös elhelyezkedési lehetőségek miatt ez a választás tovább tolja az önálló élet megkezdésének idejét.

Az *egyéb munka vállalása* nem jellemző, a hallgatók nem szívesen, végeznek más tevékenységet, és reálisan látják, hogy nincs is lehetőségük erre.

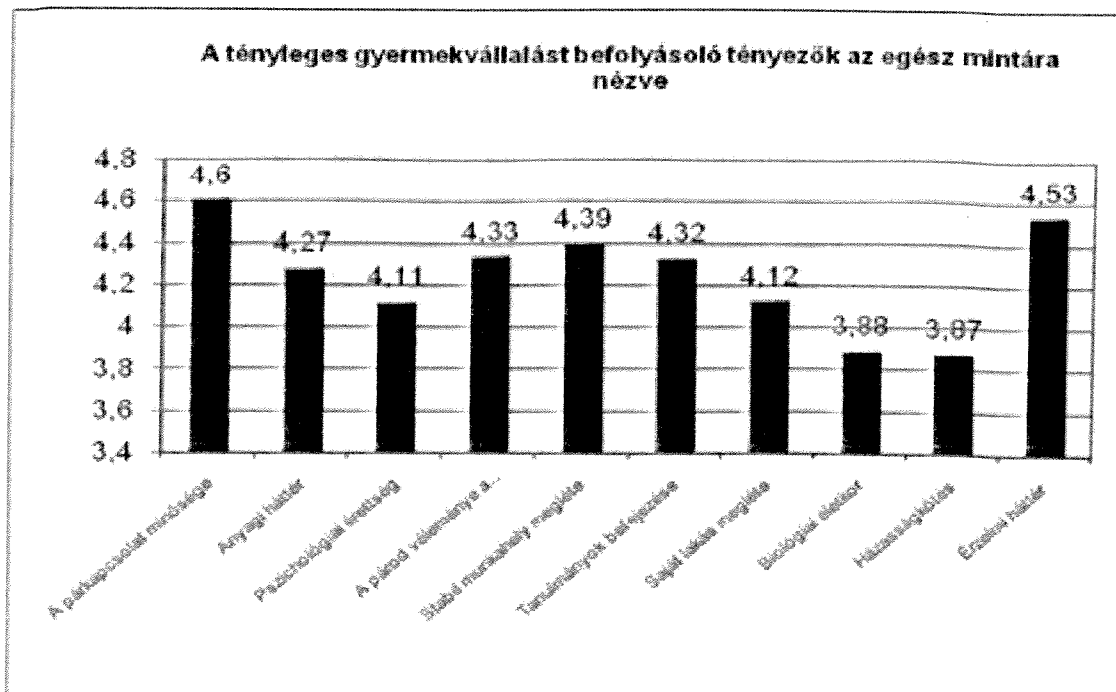
A *külföldre költözést* sem tervezik a fiatalok, talán bátortalanok, nem mernek nekivágni az ismeretlennek.

A párválasztás, házasságkötés témakörében a *stabil munkahely* megléte, az *anyagi biztonság* fontos a fiataloknak. Ezen kívül a *párkapcsolat minősége*, és a *pszichológiai érettség* is megjelenik. Úgy tűnik, reálisan, érzelmi és egzisztenciális tényezőket figyelembe véve, tudatosan döntenek ebben a kérdésben, tervezik a jövőt.

A nőknek a párkapcsolat minősége fontosabb a házasságkötés szempontjából, mint a férfiaknak. Az anyagi háttér viszont a férfiaknál hangsúlyosabb, ami összefügghet a klasszikus nemi szerepekkel: a férfi a családfenntartó, a férfi akkor házasságköt, ha tudja ezt a szerepet vállalni.

Tendenciaként megjelenik, hogy az apa legmagasabb iskolai végzettségének emelkedésével a karrier egyre nagyobb szerepet kap a házasságot befolyásoló tényezők között. A családban az apa norma- illetve értékközvetítő funkciói, a racionális dolgokhoz való viszonyulása jelenik itt meg, az értékek, értékpreferenciák családból hozott mintázatainak eltérése. Xiao és Andes (1999) kutatásai is kiemelik az apák konformitást, tekintélyt fontosnak tartó nevelési preferenciáit, szemben az anyák emocionális, boldogulásért, boldogságért felelős nevelési attitűdjeikkel.

A gyermekvállalási kedv részben tükrözi a szakirodalmi adatokat (2. ábra). Míg Kabai (2007) kutatásában az a tendencia érvényesül, hogy a felsőoktatásban tanulók nagyobb százaléka vállalna 3, vagy több gyermeket az átlagos népességhez képest, itt azt látjuk, hogy az átlagos tervezett gyerekszám 2, (a fiúknál az átlag 1.92 lett, a lányoknál 2.18). Mindannyiunk számára elgondolkodtató tény, hogy egészséges, leendő értelmiségi fiatalok nem mernek több gyermeket vállalni. Bár ennek oka sokrétű. A társadalomban érzékelhető bizonytalanság, a jövő kiszámíthatatlansága, az a tudat, hogy leendő szakmájuk nem feltétlenül biztosít megfelelő egzisztenciát, a családi értékek, normák válsága bizalmatlanná, bizonytalanná teszi a fiatalokat. Ha igazán bíznak a jövőben és az őket körülvevő társadalmi, kulturális világban, valószínűleg több gyermeket terveznének. A 8 általános iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyermekei inkább közelítenek a 3 tervezett gyerekszám felé. Érdekes tendencia, talán itt jobban érvényesülnek a régebbi társadalmi elvárások, hagyományok, valamint a standard életformára jellemző cél, a gyermek felnevelése, a karrier háttérbe szorítása. Mindenesre az a tény, hogy így terveznek fiataljaink és tudjuk, hogy ezek tervek, amelyek sok esetben még kisebb valószínűséggel valósulnak meg, tovább nehezíti a helyzetet. Valamint megjelenik az a tendencia is, hogy nem kívánnak gyermeket vállalni, ami a szülővé, felnőtté válás folyamatának megváltozásához vezet, és ezen keresztül társadalmi és emocionális problémákhoz. A gyermekvállalást befolyásoló tényezők közül, mint ahogy azt a fenti grafikon mutatja, nagy szerephez jut a *párkapcsolat minősége* (4.6 átlag, az ötfokú skálán). Ezt az *érzelmi háttér* követi (4.53), valamint a *stabil munkahely megléte* (4.39), a *tanulmányok befejezése* és az *anyagi háttér* hasonló mértékben befolyásolja a tényleges gyermekvállalást. Ahogy azt vártuk, a *biológiai életkor* és a *házasságkötés* a legkevésbé preferált tényezők. A bevezetőben ismertetett szakirodalmi adatok szerint egyre kevesebb gyermek születik házasságban, egyre többen élettársi kapcsolatban vállalnak gyermekeket, a kutatás eredményei is azt mutatják, hogy manapság már nem feltétele a családalapításnak a házasságkötés, bár azért sokan a gyermek szempontjából ideálisabbnak találják a házasságkötést. Azt viszont aggasztónak tartom, hogy a biológiai életkort nem veszik figyelembe, hisz az életkor előrehaladtával csökken a teherbeesés valószínűsége, és a magyarországi statisztikák a fiatal párok körében 30%-ra teszik a funkcionális meddőség előfordu-



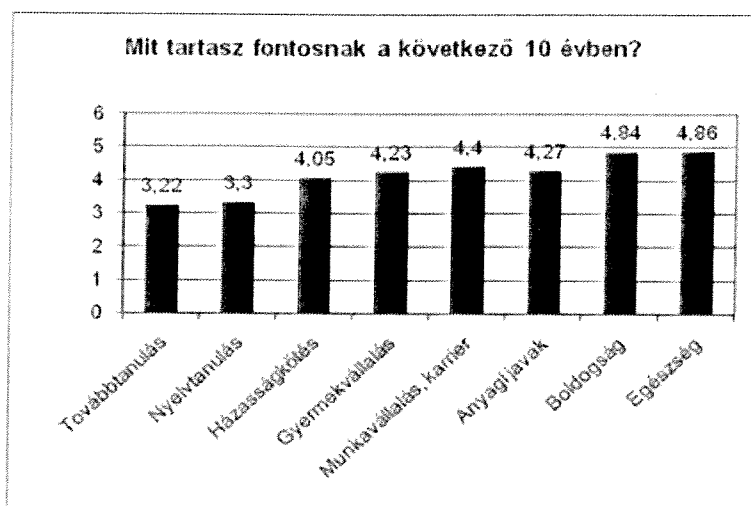
2. ábra. A tényleges gyermekvállalási kedv a mintában.

lását. Erre mindenképpen fel kell hívni a figyelmüket.

A gyermekvállalás időpontja is egyezik a szakirodalmi adatokkal. (RANSCHBURG, 2007b) A hallgatók 47%-a a végzés után 5-7 éven belül tervezi, és csupán 25%-a a végzés utáni három évben. 28%-a pedig 7 éven túl, a huszas életéveik végén.

Az elkövetkezendő 10 évben a legfontosabb tényezők a hallgatók számára a következők (3. ábra). A táblázat értékei, az ötfokú skálán elért átlagos értékeket mutatják. A legfontosabb az *egészség*, ami egészségügyi kar lévén hangsúlyos és fontos a hallgatók életterveiben. A boldogság „második helyezése” a serdülőkor idillikus vágyait tükrözik, a nehezen megfogalmazható igényeket, motivációkat a stabil, kiegyensúlyozott életre. Jelzik a posztadoleszcencia ambivalens, nehezen kontrollálható viszonyait.

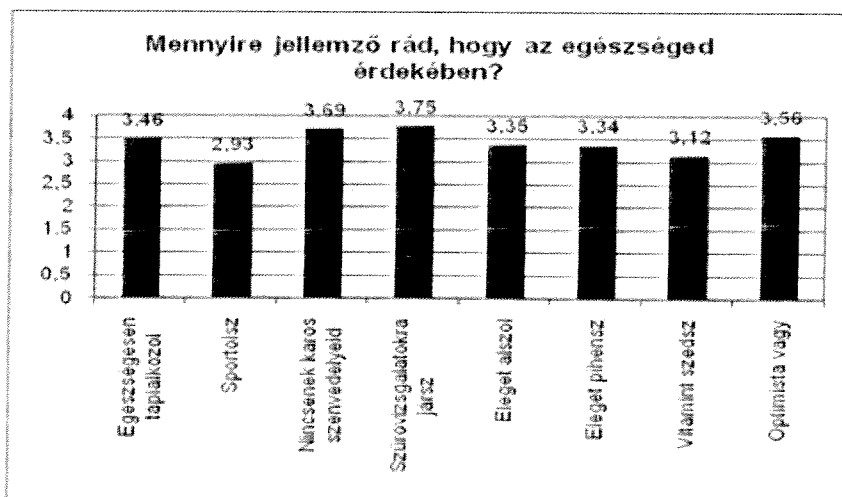
A munkavállalás, karrier, az anyagi javak birtoklása kis mértékben, de megelőzi a házasság és gyermekvállalás tervét. Ez a jelenség általánosan érvényes a fiatalokra, ahogy az Ifjúság 2004 kutatás is jelzi. Nem mernek, nincs igényük, nincs lehetőségük. E tendencia további elemzésre ad lehetőséget, vajon miért fontosabb a munka, mint a gyermekvállalás. Hallgatóink többsége egyértelműen a bizonytalan anyagi viszonyokat, megélhetési lehetőségeket mondják, de valószínűleg a kitolódott serdülőkor, az identitás kialakításának elhúzódó folyamata is eredményezheti ezt. Valamint a fogyasztói társadalom által közvetített értékek, az anyagi javak megszerzésének fontossága, a közösségi normák átrendeződése is befolyásolja a választások



3. ábra. Mit tartasz fontosnak a következő 10 évben?

sorrendjét. A tanulás, mint cél végzőseinknél nem preferált tényező. Tapasztalatainkat igazolja, hogy nem érték, szükséges dolog csupán a diploma megszerzéséhez.

A jövő legfontosabb célkitűzése, az egészség megőrzése számukra. Azonban az eredmények arra utalnak, hogy nem sok erőfeszítést tesznek ennek érdekében. Az elméleti tudás, az egészség védelmének fontossága megvan, de nem sokat tesznek érte. A válaszaik is tükrözik ezt. Az ötfokú skálán adott átlagos értékeik átlagosak, alacsonyok (4. ábra). A többség preferálja a *szűrővizsgálatokon való részvételt*. Ez



4. ábra. Mennyire jellemző rád, hogy egészséged érdekében?

bizakodásra adna okot, de tudjuk, hogy a gyakorlati tárgyakon való részvétel miatt ez kötelező számukra. A hallgatók legkevésbé sportolnak az egészségükért, pedig

fontos védőfaktor, a stresszkezeléshez, valamint a különféle betegségek megelőzéséhez is szükséges. Az egészségügyben tanulóként pedig tudják, hogy a sportolás, a megfelelő stresszkezelés, a megfelelő mennyiségű és minőségű *alvás, pihenés, az egészséges táplálkozás* is nagy szerepet játszik az egészségmegőrzésben és a betegség nélkül töltött évek minél nagyobb számában. Ennek tudatosítása, tudatos alkalmazása szintén olyan tényező, amire fel kell hívni figyelmüket.

Tendencia, hogy a felsőfokú végzettségű édesapák gyermekei látogatják leginkább a szűrővizsgálatokat. Az otthonról hozott normák, szabályok befolyásolhatják ezt. Magasabban kvalifikált családok esetében az egészség fenntartása érdekében fontos érték a prevenció.

Vizsgálatunkban az egyetemet végzett édesanyák gyermekeire a legkevésbé jellemző tulajdonság az optimizmus. Érdekes eredmény. Nőként karriert építeni nehezebb, aminek következménye lehet az emocionális instabilitás, aminek következtében az anyák nem tudnak egy optimista, magabiztos mintát nyújtani gyermekeiknek.

A nőknél kevésbé gyakori a sport, mint a férfi hallgatóknál. Sajnos nem „divat” sportolni, a lányok kevésbé látják át ennek fontosságát, valamint nem igénylik a mozgást.

A szabadidő eltöltésére a következő tendenciák érvényesek. A legdominánsabb válasz a *beszélgetés* volt, ami nem meglepő, hisz a segítő szakmáknál jelentkező stresszt a beszélgetés nagyszerűen oldja. Ezen szakmáknál nagyon fontos a kapcsolatódás, a regenerálódás, a stresszkezelés hangsúlyozása, hisz a személyiség nagy hangsúlyt kap a munkavégzés során, aminek fejlesztésére tudatosan figyelni kell. Azonban más védőfaktorok alkalmazása is fontos. A *családdal töltött idő és a párjukkal töltött idő* is jellemző. A *zenehallgatás, a barátokkal töltött idő, az internetezés, a szabadban eltöltött idő, a tévézés, illetve filmnézés* is kedvelt szabadidős tevékenység. Az *olvasás* is jelen van a listán, de nem jellemző a fiatalokra. Sajnos a kötelező tantárgyak esetében is találkozunk ezzel. A vallás meg sem jelenik a válaszaikban. A *szórakozás, táncolás* nem jellemző módja a kapcsolódásnak a megkérdezetteknek. Újra megjelent, hogy a szabadidejükben történő *sportolás* sem jellemző a hallgatókra, ami eléggé elkeserítő, ha azt nézzük, hogy Egészségügyi Karra járó fiatalokról beszélünk, akik még a sport jelentőségével is tisztában vannak és fontos számukra az egészség. Pedig a lehetőség a sportra, a tartalmas közösségi programokra adott a kar hallgatói számára. A szabadidő eltöltésének kreatív módjai nem elfogadottak a fiatalok körében, nem alkalmazzák ezeket. Pedig az önkifejezés, aktív részvétel ezekben a programokban erősíti az önbizalmat, önismertetet, hatékony segítséget jelent a társas közegben való alkalmazkodáshoz, valamint a segítő érzelmi stabilitását segítik elő, feltöltődést biztosító tevékenységek.

## Összegzés

Vizsgálatunk során megpróbáltuk feltérképezni azokat a befolyásoló tényezőket, melyek meghatározhatják a leendő segítő hivatást vállaló szakemberek jövőjét.

Összességében elmondható, hogy nem könnyű manapság fiatalnak lenni. A munkavállalás a gazdasági helyzet miatt nehezebbé vált, de végzőseink optimistának tűnnek. Az előzetes elvárásaink, miszerint nem népszerű körökben a választott szakmájuk, nem érzik azt hivatásuknak, nem szeretnének elhelyezkedni abban, nem igazolódott. A legtöbb megkérdezett szeretne segítőként dolgozni, és vállalja annak kihívásait, annak ellenére, hogy tisztában vannak a szakmák társadalmi, erkölcsi, anyagi bizonytalanságaival.

A házasságkötési és gyermekvállalási terveket vizsgálva kiderült, hogy a házasságot fontosnak tartják a megkérdezettek, bár nem tartják a gyermekvállalás feltételének. Az a tendencia is nyomon követhető, hogy kevesebb gyermeket szeretnének, mint elődeik, és azt is későbbi időpontban, mint a korábbi generáció. A házasságkötést és a gyermekvállalást is reálisan látják a fiatalok, tehát felelősségteljesen szeretnének dönteni.

Az egészség megőrzése fontos tényező számukra, ám paradox módon nem sokat tesznek érte. A segítő szakmákban dolgozók számára elengedhetetlen a megfelelő stressz és konfliktuskezelés, a megfelelő önismeret, a személyiség kompetenciaérzésének átélése. Sajnos kevés figyelmet, energiát fordítanak erre.

Úgy gondolom sokkal motiváltabbá, tudatosabbá kell tenniük hallgatóinkat a jövőjük tervezésében. Több segítséget kell nyújtanunk számukra, hogy a mindennapi szakmai munkából származó problémákat kezelni tudják, hogy jobban érezzék magukat, kreatív, másokon valóban segítő szakemberek lehessenek. A munkavállalás, a párválasztás, családalapítás nehézségeivel tisztában kell lenniük, hiszen ezek megoldása vezethet igazán stabil identitáshoz. A tudatos, önmegvalósító ember pedig hatékony, kompetens segítővé válhat. Ha el tudjuk érni, hogy bízzanak jövőjükben, bízzanak önmagukban, hogy a nehéz társadalmi, egzisztenciális, érzelmi valóságban helyt tudnak állni, képesek a közösség aktív tagjaivá válni, akkor valóban eredményes volt munkánk. Ennek megvalósítása közös felelősség. Megfelelő életvitellel és pozitív hozzáállással könnyebben teljesíthetik a felnőtté válás során rájuk váró feladatokat és a folyamat végére kreatív, magabiztos, stabil énnel rendelkező felnőtté válhatnak. Olyan felnőttekké, aki megfelelő kompetenciával, énhatékonysággal képesek a szakmai elvárásoknak megfelelni. Olyan segítők, akik számára lehetőséget biztosíthatunk az elméleti és gyakorlati képzés során, hogy ismerjék meg személyiségüket, megfelelő differenciáltsággal, ismeretekkel fejlesszék azt, és tudják alkalmazni a mindennapi segítő munka során.

## Irodalomjegyzék

1. Arnett, J. J. (2000) Emerging Adulthood. A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist*, Vol. 55. No. 5, 469-480.
2. Arnett, J., J. (2007): Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For? *Child Development Perspectives*, Volume 1, Issue 2, pages 68-73, December 2007.



3. Atkinson R. L. (2003): A pszichológiai fejlődés. In: Atkinson R. L., Atkinson R. C., Smith E. E., Bem D. J., Nolen-Hoeksema S. (szerk.): Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest. 71-104.
4. Bognár Virág. (2007): Első elszakadás a szülői háztól: a felnőtté válás kezdete. In: Somlai P. (szerk.): Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest. 45-80.
5. Bohleber W. (1999.): Psychoanalyse, Adoleszenz und das Problem der Identität-Psyche, LIII-6-Juni-507-526.
6. Kabai Imre. (2007): A magyar egyetemisták és főiskolások életútja, élettervei 2004-ben. In: Somlai P. (szerk.): Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest. 111-153.
7. Kalo J., Pándy M., Popper P., Ranschburg J. (2007): Felcserélt szerepek Nagyszerű nők, gyönyörű férfiak?. Saxum Kiadó, Budapest.
8. Kamarás Ferenc. (2005): Családalapítás és gyermekvállalás Európában. Kérdések és kérdőjelek. In: Nagy I., Pongrácz T., Tóth I. GY. (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2005. TÁRKI ICSSZÉM, Budapest. 87-101.
9. Keniston (1970): Youth: As a stage of life. American Scholar, 39.
10. Lukács F. (2007) Egyetemisták és főiskolások pályaválasztási bizonytalansága és a pályakonzultáció In Puskás-Vajda Zs. (szerk.) Felsőoktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon. FETA Könyvek 2., Budapest.
11. Magyar Judit (2009): A családi narratívák és a jövőtől való szorongás összefüggései pályakezdő fiataloknál In: Egy igazolt praxis felé Újabb eredmények a pszichológia és a felsőoktatási tanácsadás hazai kutatásaiból szer: Puskás-Vajda Zs.- Lisznyai S. FETA Könyvek 4. Budapest.
12. Margitics Ferenc (2006): A szubklinikus depressziós tünetegyüttes háttérternyezőinek vizsgálata főiskolai hallgatóknál Doktori értekezés, Debreceni Egyetem.
13. Mitchell, B. A. (2007) The Boomerang Age: Transitions to Adulthood in Families. Transaction Publishers, U.S.A. Murdock, N. L., & Gore.
14. Pikó Bettina (2005): Vallásosság, egészség és káros szenvedélyek az ifjúság körében In: Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban szerk: Pikó Bettina Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, Harmattan, Budapest.
15. Pongrácz Tiborné, Spéder Zsolt. (2003): Élettársi kapcsolat és házasság - hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. Szociológiai Szemle, 4. 55-75.
16. Puskás-Vajda Zsuzsa - Susánszky Éva (2010): Az egyesületi tagság háttér jellemzői fiatal felnőtteknél In: Életszakaszok határán Községi és egyéni tanulási feladatok szer: Puskás-Vajda Zs.- Lisznyai S. FETA Könyvek 5. Budapest.
17. Ranschburg Jenő. (2007b): Szülők könyve, a fogantatástól az iskolakezdésig. Saxum Kiadó Bt., Budapest.
18. Somlai Péter. (2007): A posztadoleszcensek kora. Bevezetés. In: Somlai P. (szerk.): Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest. 9-43.
19. Spéder Zsolt. (2006): A gyermekvállalás időzítése az életútban, különös tekintettel a szülő nő iskolai végzettségére és párkapcsolati státuszára. Demográfia, 2-3. 113-149.
20. Spéder Zsolt. (2005): Az élettársi kapcsolat térhódítása Magyarországon és

néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. *Demográfia*, 2-3. 187-217.

21. Tóth Olga. (2007): Fiatalok párkapcsolatai történelmi háttérrel. In: Somlai P. (szerk.): Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest. 81-109.

22. Utafi Ágnes. (2004): Feláldozott kapcsolatok - A magyar szingli. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.

23. Vikár György: (1999): Az ifjúkor válságai. Animula, Budapest.

24. Xiao, H., Andes, N. (1999): Sources of parental Values. *Journal of Human Values*, 5, 157-167.

... ● ...

**Oroszné Pál Zsuzsanna:** főiskolai tanársegéd

Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Nyíregyháza, 4400, Sóstói út 2-4.